

Rajankäyntiä

Tätä pääkirjoitusta kirjoittaessa Suomi elää koronaviruksen aiheuttamaa poikkeusaikaa. Hallitus on juuri päättänyt lieventää joi-takin rajoituksia, mutta pitää pääosin ennallaan suositukset yli 70-vuotiaiden liikkumisrajoituksesta. Vanhenemisen tutkijat tietenkin kiinnittävät huomiota siihen, miten ikä on noussut yhdeksi keskeiseksi perusteeksi ohjata ja rajoittaa kansalaisten toimintaa pandemian hillitsemiseksi. Pandemia ja sen vaikutukset yksilöihin ja yhteiskuntaan on itselleni tuonut mieleen amerikkalaisen tutkijan Glen H. Elderin teorian linkittyneistä elämistä (*linked lives*). Linkittyneet elämät -teoria nostaa esille ensinnäkin sen, kuinka monilla tavoilla ja tasoilla ihmiset ovat arjessaan kosketuksissa toinen toistensa kanssa, ja toiseksi sen, kuinka tärkeitä sosiaaliset tekijät ovat koko elämänkulun kannalta. Yksi Elderin teorian kulmakivistä on yksilön toimijuus. Teorian mukaan elämänkulku muotoutuu yksilön valintojen ja pyrkimysten tuloksena, mutta aina suhteessa muiden ihmisten tekemisiin, ympäristön tarjoamiin resursseihin, ja sosiaalisiin arvoihin ja normeihin. Linkittyneet elämät -teoriassa ei ole sijaa atomistiselle yksilötoimijalle, joka voisi irrallaan muusta maailmasta ohjata ja kontrolloida elämänsä pelkästään omilla valinnoillaan.

Koronaviruksen aikaansaama tilanne on nostanut esille erittäin konkreettisesti ihmisten keskinäiset suhteet ja riippuvuuden toinen toisistaan – hyvässä ja pahassa. Toiset ihmiset ovat sekä mahdollisia kuolemanvaaran aiheuttajia että elintärkeitä tekijöitä omalle hyvinvoinnille. Kaikille alkavat olla tuttuja laskelmat siitä,

kuinka monta ihmistä yksi sairastunut voi tartuttaa, ja kuinka rajoittamalla ihmisten tapauksia voidaan vähentää tai siirtää sairastumisia. Tällä hetkellä jokainen joutuu vakavasti miettimään omien arkisten valintojen mahdollista vaikutusta muiden elämään. Kuka meistä on ennen ollut tilanteessa, jossa ruokakauppaan menosta, lastenlasten tapaamisesta tai kesämökille menosta on tullut moraalinen valinta, jolla voi olla kirjaimellisesti kuolemanvakavat seuraukset? Samaan aikaa käydään keskustelua siitä, kuinka vahingollisia tapaamisrajoitukset ovat niin päiväkotilapsille, teineille kuin aikuisille. Paradoksaalisesti olemme yhtäkkiä erittäin tietoisia siitä, miten riippuvaisia globaalisessa maailmassa olemme toinen toisistamme ja kuitenkin koko ajan todistamme rajankäyntiä siitä keiden kanssa kansoina ja yksilöinä ei pitäisi tai pitäisi olla tekemisissä.

Linkittyneet elämät ei viittaa vain yksilöiden välisiin suhteisiin, vaan siihen että yksilön elämä on aina linkittyynyt tiettyyn historialliseen aikaan ja sosiaaliseen kontekstiin. Aika ja paikka, jossa elämme vaikuttaa siihen, millaiseksi elämäkulku muotoutuu. Koronavirus koskettaa jollakin tavalla kaikkia maailman kansalaisia, mutta on samalla varsin kouriintuntuvasti osoittanut miten erilaisessa asemassa yksilöt ovat riippuen siitä millaisessa yhteisössä ja yhteiskunnassa he elävät. Tällä hetkellä saamme seurata uutisista, miten joissakin maissa yksinkertaisesti sairastutaan ja kuollaan tähän virukseen enemmän kuin jossain muualla riippuen yhteiskunnan varautumisasteesta, resursseista ja poliittisista valinnoista. Pandemiota on ollut

ennenkin, mutta tässä tapauksessa me kaikki olemme, kiitos median, aitiopaikalla seuraamassa samaa maailmanlaajuista näytelmää, ja samalla itse osallistumme toimijoina ja toiminnan kohteina tapahtumiin. Elderin teorian sanoin jaamme yhteisen kokemuksen pandemia-ajassa elämisestä, mutta konkreettiset seuraukset elämäntilanteemme riippuvat siitä, millaisessa yhteiskunnassa elämme. Tässä tapauksessa seuraukset riippuvat erityisesti myös siitä, minäikäisiä olemme.

Pandemia on paljastanut monia asioita kulttuurisiin ikäkäsityksiin ja vanhojen ihmisten asemaan liittyen. Olemme jo varsin hyvin opineet, että tämä virus on erityisen vaarallinen iäkkäämmille ihmisille, ja siten on perusteltua suojella erityisesti heitä tartunnoilta. Tämä virus, jota myös inhimillistetään nimeämälle se pirulliseksi, ovelaksi, oikulliseksi ja kieroksi, osoittaa todeksi Elderin teorian ajatuksen sosiobiologisten tekijöiden merkityksestä yksilön elämäntilanteella. Yhteiskunnassa vallitsee konsensus siitä, että haavoittuvassa asemassa olevia on suojeltava eristämällä heidät tartuntalähteistä. Samalla kuitenkin suositusten sosiaaliset ja terveysvaikutukset todennäköisesti sattuvat pahiten heikoimmassa asemassa oleviin vanhoihin ihmisiin: yksinasuviin, huonokuntoisiin, muistisairaisiin ja niihin, joilla ei ole mahdollisuutta hoitaa asioitaan ja sosiaalisia yhteyksiä sähköisesti.

Keskeinen osa historiallista aikaamme on digitalisaation valtava vaikutus yhteiskuntien ja yksilöiden arjessa. Tällä hetkellä näyttää, että virtuaaliset yhteisöt vahvistuvat koronatilanteen positiivisena seurauksena. On kuitenkin kymmeniä tuhansia vanhoja ihmisiä, joilla ei ole nettiyhteyttä tai keinoja käyttää sosiaalista mediaa edes läheisten avustamana. Heidän elämäntilanteensa on tavallinen puhelin. Niille, joilla ei ole läheisiä, kunnan viranomaisten, vapaaehtoisten tai seurakuntien diakonien soitot voivat olla ainoita kontakteja muihin ihmisiin.

Tiedämme tutkimuksista, että sosiaaliset suhteet ja oman kodin ulkopuolella liikkumi-

nen ovat erittäin tärkeitä fyysiselle, psyykkiselle ja sosiaaliselle hyvinvoinnille. Palvelutaloissa asuvat ja terveyskeskuksissa hoidettavana olevat ikäihmiset elävät elämänsä viimeisiä vuosia tai kuukausia. Sulkeminen kodin tai palvelutalon seinien sisälle ja omaisten tapaamisten estäminen on pitkällä aikavälillä hyvinvoinnin kannalta kestävä ratkaisu. Jos pandemian vuoksi on pakko jatkaa tiukkoja rajoituksia, on löydettävä keinot mahdollistaa sosiaaliset kontaktit ja liikuntamahdollisuus kodin tai palvelutalon ulkopuolella myös vanhoille ihmisille, jotka sitä toivovat. Tätä ratkaisua ei voi jättää yksittäisten palvelutalojen tai palveluidentarjoajien vastuulle. Yksittäisten palvelutarjoajien resurssit eivät todennäköisesti riitä tällaisiin järjestelyihin, vaikka jossakin on nähty esimerkiksi siirrettäviä kontteja, jotka on muutettu väliaikaisiksi tapaamispaikoiksi. Tässä asiassa toivoisi näkevänsä samanlaista sektorirajat ylittävää yhteistoimintaa julkisten, yksityisten ja kolmannen sektorin välillä, jota on nähty muuallakin. Vai tullaanko tulevaisuudessa koronan aika muistamaan aikana, jolloin vanhat ihmiset kuolivat yksin ilman omaistensa seuraa ja jonka jälkeen nähdään piikki toimintakyvyn laskussa ja muistisairauksien lisääntymisessä?

Pandemia on paljastanut myös, miten homogeenisenä ryhmänä vanhemmat ihmiset edelleen nähdään. Harva 70-vuotias tunnistaa itsensä julkisuuden vanhuskuvasta eikä moni sitä vanhempikaan nimittäisi itseään vanhukseksi tai koe olevansa suojelun tarpeessa. Vanhempien ikäluokkien heterogeenisyys on asia, jota gerontologit ovat muutaman vuosikymmenen toistelleet, mutta näköjään toistelua ja todistelua pitää jatkaa. Seitsemänkymmenestä saataan vuoteen mahtuu elämää kolmekymmentä vuotta. Siinä välissä ehtii kaikenlaista. Moni on osa- tai kokopäivätyössä, hoitaa lastenlapsia tai iäkkäitä sukulaisia, toimii aktiivisesti yhteiskunnallisissa luottamustehtävissä, politiikassa ja erilaisissa järjestöissä, matkailee, tekee taidetta tai metsätöitä kesämökillä. Monet eläkkeellä olevat tekevät vapaaehtoistyötä ja auttavat muita. Rajoitusten vuoksi lähes kaikista näistä

tehtävistä on jouduttu luopumaan, ja samalla tärkeä yhteiskunnallinen panos on menetetty.

Vielä emme ole nähneet kuinka paljon tai vähän tiukimpien rajoitusten kohteena olevat ihmiset saavat äänensä kuuluviin, kun rajoitusten purkamisesta keskustellaan. Tai sitä, viritetäänkö pandemia keskustelun siitä, mitkä asiat ovat todella tärkeitä elämän loppuvaiheessa. Jos vastakkain on elämän piteneminen tai elämänlaatu, kumman valitsisi? Rajankäynti on tarpeen monessakin mielessä. Vuosi 2020 jää historiaan vuotena, joka hetkeksi sulki valtioiden rajat, yhteiskunnat ja ihmiset koteihinsa. Nähtäväksi jää, jääkö vuosi historiaan myös vuotena, joka syvensi yhteiskunnallisia ikäjakoja ja

sukupolvien välistä etäisyyttä. Koronavirus ei peruuta globalisaatiota eikä sulje rajoja lopullisesti. Vaihtoehtoinen skenaario on se, että pandemia auttaa valmistautumaan samankaltaisiin tilanteisiin, joita varmasti tulee.

Tämänkertainen pääkirjoitus on omalta osaltani viimeinen. Uusi päätoimittaja ja lehden historian ensimmäinen osastotoimittaja jatkavat työtä. Kiitän kaikkia kirjoittajia ja toimituskuntaa yhteistyöstä suomalaisen vanhenemisen tutkimuksen edistämiseksi ja tulosten julkisuu-teen saattamisessa. Toimijat vaihtuvat, mutta työ jatkuu.

Outi Jolanki, päätoimittaja